

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ביצה

פרק ראשון

סוגיה יב: כיסוי הדם ביום טוב

נכתב בסייעתא דשמיא
על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ
ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

מהדורה ראשונה ללא הגהה

סוגיה יב: כיסוי הדם ביום טוב

*

רקע

סוגייתנו פותחת את החטיבה השניה במסכת ביצה, חטיבה העוסקת בגדרי ההיתרים שחכמים מתירים מפני שמחת יום טוב. אנו נלמד כל סוגיה לכשעצמה, ובסוף החטיבה נדון בכולה כמקשה אחת.

סוגייתנו עוסקת בכיסוי הדם ביום טוב, ויש לה שני מוקדים: א. איסור מוקצה. ב. איסור מלאכה ביום טוב.

מקורות

- א. גמ' ז-ח. "השוחט חיה ועוף ביו"ט וכו'... ואינו צריך אלא לעפרה פטור עליה"
- ב. רי"ף ג-ד. באלפס, מתני' השוחט חיה... בעפר תיחוח"
- ג. רש"י ד"ה והא קא עביד כתישה
תוס' ד"ה ואינו, ומהרש"א על אתר
תוס' רי"ד ד"ה והוא שיש לו דקר נעוץ
רשב"א ד"ה והוא שיש לו דקר, והא קא עביד גומא

תוס' רי"ד ד"ה והוא שיש לו דקר נעוץ

והוא שיש לו דקר נעוץ מבעוד יום פירש ר"ח זצוק"ל דהואיל דנעץ דקר בעוד יום הוה ליה מוכן ואינו נראה לי דא"כ אפילו לכתחלה נמי ישחוט כיון שיש לו דקר נעוץ אלא ודאי כגון שלא נעצו על דעת כן כדפרישית במהדורה תנינא ובהא פליגי דב"ש סברי עפר חצרו מוכן הוא והילכך אם יש לו דקר נעוץ מבע"י דלא עביד חפירה ביו"ט שוחט לכתחלה ומכסה באותו העפר ובית הלל סברי עפר חצרו אינו מוכן הילכך לא ישחוט אא"כ היה לו עפר אחר מוכן ומודים שאם שחט שמכסה באותו העפר שבחצר ואע"פ שהוא מוקצה דמשום איסור מוקצה לא דחינן מצות עשה דכיסוי הדם.

הרשב"א ז: - ח. ד"ה והוא שיש לו, והא קא עביד גומא

והוא שיש לו דקר נעוץ מבעוד יום. ואסיקנא ודוקא בעפר תחות ואפ"ה לכתחילה לא ישחוט לב"ה דקסברי דסתם דקר נעוץ אינה הכנה גמורה לסמוך עליה לכתחילה אבל אם שחט סומכין דכמוכן קצת דמי.

והא קא עביד גומא כדר' אבא דאמר ר' אבא החופר גומא בשבת ואינו צריך אלא לעפרה פטור עליה. כלומר אע"ג דבעלמא פטור אבל אסור הכא משום שמחת יום טוב שרי אפי' לכתחילה.

הסבר הסוגיה

השוחט חיה ועוף ביום טוב בית שמאי אומרים יחפור בדקר ויכסה ובית הלל אומרים לא ישחוט אלא אם כן היה לו עפר מוכן מבעוד יום ומודים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה. [משנה ב.]

נחלקו בית הלל ובית שמאי בדיני שחיטה וכיסוי הדם ביום טוב. שניהם מודים שאם יש לו עפר מוכן לכיסוי הדם, מותר לו לשחוט ולכסות לכתחילה. הם נחלקו כשאין לו עפר מוכן מערב יום טוב, בית שמאי מתירים במקרים מסויימים לשחוט לכתחילה, ובית הלל אוסרים לשחוט לכתחילה, ומתירים במקרים מסויימים לכסות בדיעבד אחר שחיטה.

המשנה אומרת שלבית הלל אסור לשחוט לכתחילה כשאין לו עפר מוכן לכיסוי הדם, אבל אם שחט מותר לו לחפור בדקר ולכסות הדם. הגמ' מבארת שמותר לחפור בדקר ולכסות רק כשהדקר נעוץ מבעוד יום, ורק בעפר תיחות. עפר תיחות נצרך כדי למנוע איסור כתישה [=כתישה] ביום טוב. לגבי דקר נעוץ נחלקו הראשונים:

רש"י [ד"ה והא קא עביד כתישה] מפרש: "שיש לו דקר נעוץ... משום שכבר חפור ועומד הוא", משמע שהדקר מיועד למנוע איסור מלאכה, מלאכת חפירה ביום טוב [כך מפורש גם בתורי"ד ז: ד"ה והוא שיש לו דקר נעוץ]. עיין גם רש"י (ט: ד"ה אבל היכא דליכא).

תוס' [ד"ה ואינו] מפרש: "בעינן שיהא [דקר נעוץ] מוכן מערב יום טוב", דקר נעוץ מיועד למנוע איסור מוקצה.

הגמ' אומרת את דבריה על שיטת בית הלל, נשאלת השאלה האם בית שמאי מודים בנקודה זו לבית הלל, והם מתירים לשחוט לכתחילה רק כשיש דקר נעוץ ועפר תיחות, או שהם חולקים גם בנקודה זו, והם מתירים אף ללא דקר נעוץ וללא עפר תיחות.

ניתן לומר שבית שמאי מתירים לשחוט אף במקרה שכיסוי הדם יחייב אותו לעבור על מלאכה דאורייתא. ניתן לומר שהם מודים שכיסוי הדם אינו מתיר מלאכה דאורייתא, ולכן צריכים עפר תיחוח, אבל הוא מתיר איסור דרבנן, ולכן מותר לשחוט אף כשאין לו דקר נעוץ. ניתן לומר שהם מודים שמותר לשחוט רק כשיש דקר נעוץ ועפר תיחוח, ומחלוקתם עם בית הלל רק בדין לכתחילה. במקרים שבית הלל מתירים לכסות בדיעבד, בית שמאי מתירים לשחוט לכתחילה.

ניתן לומר שבית שמאי מתירים איסור דאורייתא, או מפני שכיסוי הדם מצות עשה, ועשה של כיסוי הדם דוחה את לא תעשה של מלאכה ביום טוב [כפי שרש"י (ד"ה והא קא עביד כתישה) מעלה לשיטת בית הלל בהוה אמינא, שמותר לשחוט אף ללא דקר נעוץ], ניתן לומר שבית שמאי מתירים איסור דאורייתא, מפני דין אוכל נפש. כיוון שאסור לשחוט ללא כיסוי הדם, הכיסוי מהוה מדיני אוכל נפש, המתיר איסור מלאכה ביום טוב. אם אנו מפרשים שלשיטת בית שמאי כיסוי הדם אינו דוחה מלאכה דאורייתא, צריכים לדחות את שתי הטענות הללו: א. ביום טוב יש לאו של "לא תעשה בו מלאכה", ועשה של "שבתון", ואין עשה של כיסוי הדם דוחה לא תעשה ועשה. ב. כיסוי הדם אינו מעכב את האכילה, ולכן אינו מוגדר מלאכה אוכל נפש המתיר איסור מלאכה.

תוס' [ד"ה ואינו] מקשה מדוע מותר לכסות הדם כשיש לו דקר נעוץ ועפר תיחוח, והרי חופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה פטור מהתורה ואסור מדרבנן מדין מקלקל או מדין מלאכה שאינה צריכה לגופה, וכיצד מתירים איסור דרבנן? מתרץ התוס': "ויש לומר דמשום שמחת י"ט מותר אפילו לכתחילה". תירוץ התוס' ששמחת יום טוב מתירה לשחוט לכתחילה אינו ברור, שהרי בית הלל אינם מתירים לשחוט לכתחילה אלא רק לכסות בדיעבד אחר שחיטה. מפרש המהרש"א שתוס' אינו מסביר את שיטת בית הלל, אלא את שיטת בית שמאי. בית שמאי סוברים ששמחת יום טוב מתירה איסור דרבנן של חפירת גומא. בית הלל חולקים, ולדעתם שמחת יום טוב אינה מתירה איסור דרבנן, אלא רק מצות כיסוי הדם מתירתו. לכתחילה אסור לשחוט, מפני איסור דרבנן של חפירת גומא, אם שחט חופר בדקר ומכסה, כיוון שמצות כיסוי הדם דוחה איסור חפירת גומא.

ממשיך התוס' ושואל: "אם כן למה לי דקר נעוץ", הרי שמחת יום טוב לבית שמאי ומצות כיסוי הדם לבית הלל, מתירות איסור דרבנן. מתרץ התוס': "מכל מקום בעינן שיהא מוכן מערב יום טוב". תוס' סובר שלמרות ששמחת יום טוב לבית שמאי, ומצות כיסוי הדם לבית הלל דוחות איסור חפירת גומא, הן אינן דוחות איסור מוקצה, ולכן גם בית הלל וגם בית שמאי מתירים רק כשיש לו דקר נעוץ מבעוד יום, והדקר מכין את העפר לשימוש.

הרשב"א [ד"ה והוא שיש לו דקר, והא קא עביד גומא] חולק על תוס' גם בהבנת דין דקר נעוץ וגם בדחיית איסור חפירת גומא מפני שמחת יום טוב. הרשב"א מפרש שלבית הלל אין שוחטים לכתחילה כשיש דקר נעוץ: "דסתם דקר נעוץ אינה הכנה גמורה לסמוך עליה לכתחילה אבל אם שחט סומכין דכמוכן קצת דמי". דקר נעוץ אינו הכנה גמורה אלא רק "כמוכן קצת דמי", ולכן אינו מתיר לבית הלל שחיטה לכתחילה, אלא רק מתיר כדי לקיים

מצות כיסוי הדם [בית שמאי סוברים אחת משתיים, או שדקר נעוץ הכנה גמורה, או ששמחת יום טוב מתירה אף כשאין הכנה גמורה].

נראה להסביר שדקר נעוץ "כמוכן קצת דמי" מפני שלדעת הרשב"א יש באיסור מוקצה שני דינים:

- א. צריכים להקצות ליום טוב ולייעד לו את כל צרכיו מערב יום טוב.
  - ב. אסור להשתמש ביום טוב בדבר המוקצה, מרוחק ומופרש משימוש.
- דקר נעוץ לא הוכן לצורך יום טוב, אבל כיוון שהעפר הנעוץ בו מוכן לשימוש, הוא אינו מרוחק ומופרש. הרשב"א סובר שמותר לאכול רק דבר שהוכן לצורך אכילה ביום טוב, אבל לצורך מצות כיסוי הדם, ניתן להשתמש בכל דבר שלא הורחק והופרש משימוש. הרשב"א מתייחס גם לאיסור חפירת גומא ביום טוב, ואומר: "והא קא עביד גומא... אע"ג דבעלמא פטור אבל אסור הכא משום שמחת יום טוב שרי אפי' לכתחילה". משמע מדבריו שגם בית הלל מתירים איסור חפירת גומא משום שמחת יום טוב.
- התוס' סובר שאין בסוגיה איסור מוקצה, שדקר נעוץ אינו מוקצה, ובית הלל אוסרים לשחוט לכתחילה מפני איסור דרבנן של חפירת גומא. הרשב"א סובר שאיסור חפירת גומא נדחה מפני שמחת יום טוב, אף לבית הלל, ולדעתם אסור לשחוט לכתחילה מפני שדקר נעוץ אינו הכנה גמורה אלא רק "כמוכן קצת דמי".

תוס' רי"ד [ד"ה והוא שיש לו דקר] חולק על תוס' והרשב"א, ולדעתו דקר נעוץ אינו מתיר איסור מוקצה [אלא אם נעצו כדי להכין את העפר לשימוש, ואז העפר מוכן ומותר גם לבית הלל לשחוט לכתחילה] אלא רק מלאכת חפירה ביום טוב. הוא מפרש, שבית שמאי סוברים שעפר חצרו מוכן, ולכן כשיש לו דקר נעוץ מבעוד יום מותר לשחוט לכתחילה. בית הלל סוברים שעפר חצרו אינו מוכן, ולכן אין לשחוט לכתחילה, אבל אם שחט יחפור בדקר ויכסה, כיוון שאיסור מוקצה אינו דוחה מצות כיסוי הדם¹.

התוס' והרשב"א אינם מקבלים את הסברו של התוס' רי"ד, שצריכים דקר נעוץ כדי שלא לעבור על איסור חפירת גומא, מכיוון שעוברים על האיסור בכל הוצאת עפר, אף אם מוציא עם דקר נעוץ. תוס' רי"ד סובר שהמקלקל בחפירת גומא אינו מתחייב על התוצאה של החפירה, כיוון שהיא מקלקלת, אלא על מעשה החפירה, ובדקר נעוץ אין מעשה חפירה, ומותר.

סיכום

בית הלל ובית שמאי נחלקו בדין שחיטת חיה ועוף כשאין לו עפר מוכן לכיסוי דמם. בית הלל אוסרים שחיטה לכתחילה, ומתירים בדיעבד כיסוי הדם רק כשיש דקר נעוץ ועפר

¹ מרש"י [ד"ה והא קא עביד כתישה] משמע שהוא הולך בכיוון של תוס' רי"ד, וסובר שדקר נעוץ אינו קשור לדין מוקצה אלא לדין חפירת גומא.

תיחוח. בית שמאי מתירים שחיטה לכתחילה, ולא ברור מהגמ' היקף היתרם. תוס' ותוס' רי"ד סוברים שהם מתירים רק כשיש דקר נעוץ ועפר תיחוח².

נחלקו הראשונים בהסבר שיטות התנאים:

תוס' סובר שדקר נעוץ מוגדר כהכנה גמורה, והעפר אינו מוקצה. בית שמאי סוברים ששמחת יום טוב מתירה איסור דרבנן של חפירת גומא, ובית הלל סוברים שרק מצות כיסוי הדם מתירה איסור חפירת גומא.

הרשב"א סובר שגם לבית הלל שמחת יום טוב מתירה חפירת גומא, ודקר נעוץ אינו הכנה גמורה אלא רק "כמוכן קצת דמי", ולכן אינו מתיר שחיטה אלא רק כיסוי דם.

תוס' רי"ד סובר שדקר נעוץ מתיר חפירה ביום טוב, ואסור לשחוט לכתחילה משום איסור מוקצה. איסור מוקצה נדחה מפני מצות כיסוי הדם, ולכן אם שחט יחפור בדקר ויכסה.

נחזור על המסקנות ההלכתיות היוצאות משיטת בית הלל:

איסור דרבנן של חפירת גומא נדחה לדעת הרשב"א מפני מצות כיסוי הדם ומפני שמחת יום טוב, לדעת תוס' נדחה מפני כיסוי הדם ואינו נדחה מפני שמחת יום טוב, ולדעת תוס' רי"ד אינו נדחה כלל.

איסור מוקצה אינו נדחה מפני שמחת יום טוב. לדעת התוס' רי"ד נדחה מפני מצות כיסוי הדם, לדעת תוס' אינו נדחה אף מפני מצות כיסוי הדם, ולדעת הרשב"א נדחה מפני מצות כיסוי הדם רק כשיש קצת הכנה³.

² לקמן [ט:] נראה שיש ראשונים החולקים על שיטתם.

³ הסיכום חלקי כיוון שלא סיימנו את הסוגיה, נסיים את הסוגיה רק בסוף דף יא.: